

Vy från Niguliste Museum, St. Nicolai-kyrkans torn mot Alexander Nevsky-katedralen i Tallinn. Foto Annette Landen.

Det 28. Nordiska Ikonografiska Symposiet

Symposiedeltagarna vid Keila kyrkas västportal. Foto Anu Mänd.

I slutet av sommaren 2024, närmare bestämt söndagen den 25 augusti, samlades återigen nordiska ikonografer och bildforskare för ett fyra dagars långt symposium, denna gång i Estland. Sedan pandemin var det första gången som symposiet var av normal längd: ett fullmatat program med föredrag i tre dagar, från morgon till kväll, och en dags exkursion till både historiskt och ikonografiskt intressanta platser. Det var för övrigt tredje gången som Estland stod värd för evenemanget – första gången var tjugo år tidigare, 2004, andra gången 2014 (se rapport i *ICO*, nr 3, 2014). Nu som då var symposiedagarna mycket fint planerade och arrangerade av Kersti Markus från Tallinns universitet, Merike Kurisoo från Niguliste Museum och Anu Mänd från Tartu/Dorpat's universitet.

Niguliste museum, St Nicolai kyrka, grundlagd på 1200-talet som den första stadskyrkan, ombyggd och utvidgad 1405–1420, då bl.a. klerestoriet tillkom. Den fyra meter höga sjuarmade ljusstaken, en av de största i Europa, donerades 1519 av den rike köpmannen Hans Bouwer. Foto s. 8–13: Lars Berggren och Annette Landen.

De 30 deltagarna strålade först samman för ett besök på Niguliste Museum, inrymt i den medeltida kyrkan St. Nicolai, belägen i Tallinns centrum. Museet – som framför allt äger en mycket fin samling medeltida och tidigmodern kyrklig konst – öppnade här 1984, efter många års omfattande restaureringar. Byggnaden och dess inventarier hade till stor del för-

störts vid bombningar under andra världskriget. Nu innefattar den rikhaltiga samlingen bland annat senmedeltida altarskåp och träskulptur. Speciellt bör nämnas Bernt Notkes välkända 7,5 meter långa "Dödsdansen" och St. Nicolai högaltare, tillverkat i Lübeckmästaren Hermen Rodes verkstad 1478–1481. Det sistnämnda förevisades av Merike Kurisoo och vi kunde studera skåpets många flyglar på alla sidor.

Under 2022–2023 utfördes ett antal ombyggnationer i museet. Det mest spektakulära är installationen av en hiss med glasväggar: den löper från botenplanet genom hela kyrktornet, fyra våningar och 50 meter upp. Där träder man ut på den våning där kyrkklockorna tidigare fanns och kan se ut över staden i alla väderstreck genom de stora öppningarna (nu försedda med glas).

Efter visningar och rundvandring på museet avgick bussen vid lunchtid från Tallinn och förde oss till Laulasmaa, platsen för symposiet, vackert belägen vid kusten, med konferenshotellet bara ca 100 meter från stranden. Sym-

posiets tema var *Talande bilder och föremål* (*Talking Images and Artefacts*). Den fråga som arrangörerna ville få belyst var bilders förmåga att kommunicera med betraktaren: Hur "talar" de? Med vilka medel? Vilka är våra möjligheter att idag avkoda gångna tiders visuella meddelanden? Bilder och texter kan samspela på många olika sätt och nyanseras med gester, miner, klädsel, färger och en mångfald av attribut. Även relationen till betraktaren är betydelsefull: läskunnighet, fysisk placering i förhållande till bilderna, social status m.m. styr på olika sätt avläsningen.

Programmet innehöll 24 föredrag, tematiskt ordnade i sessioner: på söndagens eftermiddag, den 25.8: *Bildernas förmåga att tala* (moderator Martin Wangsgaard Jürgensen), *Olika sätt att tala* (mod. Lars Berggren), den 26.8: *Objekt som medium* (mod. Anu Mänd), *Samverkan av det visuella och verbala* (mod. Herman Bengtsson, Pia Melin och Morten Stige), den 27.8: *Människor, djur och växter* (mod. Ebbe Nyborg och Elina Räsenen).

På måndagskvällen (26.8.) hade ICO:s tiohövddade redaktionskommitté sitt traditionella sammanträde, som sker varannat år i samband med symposierna. På tisdagen (27.8.) sattes punkt för den långa raden av föredrag med en sammanfattning av hela symposiet av Søren Kasperen. Därefter vidtog ett nytt möte vid vilket det "Nordiska Ikonografiska Sällskapet" konstituerades.

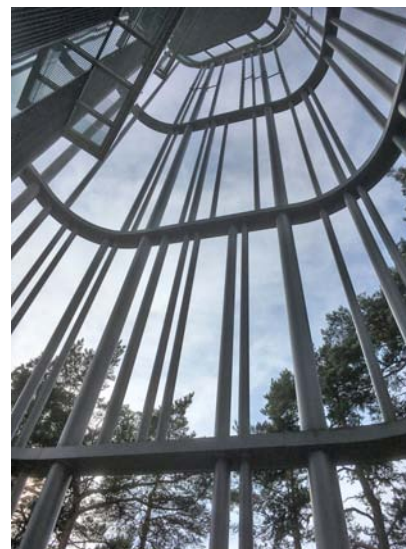
Niguliste museum, St Nicolai: sedan 2023 är tornet försett med en inglasad hiss. Besökaren har sålunda fri sikt under färdan upp genom tornets hela höjd.

Dagen avslutades med en gemensam promenad genom skogen till det närbelägna *Arvo Pärt Centre*, grundat 2010 av kompositören Arvo Pärt (f. 1935), i första hand för att organisera dennes stora arkiv och skapa digitala verktyg för dess hantering. För ändamålet uppfördes 2017–2018 en helt ny byggnad som förutom arkiv och bibliotek inrymmer konsertsal, föreläsningssal, mötesrum, arbetsrum för anställda, plats för utställningar och ett litet, traditionellt utformat ortodox kapell. När man först skymtar byggnaden mellan de höga trädstammarna så ser den först ganska oansenlig ut, låg och oregelbundet utsträckt under trädkronorna. Men väl inne slås man av den mäktiga takhöjden, den luftiga rumsindelningen med de i huvudsak böljande, kurviga väggarna. En organisk, sammanhållen form som interpunkteras av ett antal polygonala innergårdar av olika storlek och höjd. Med hjälp av stora fönsterytor och slanka stålpelare har man på ett enastående sätt nästan lyckats suddat ut gränsen mellan natur och kultur. En byggnadsdel reser sig högt upp över byggnaden: ett torn i metall (bild s. 11, överst till vänster) som man antingen bestiger via en spiraltrappa eller tar hissen upp – till en plattform från vilken man har en milsvid utsikt över trädtopparna, landskapet mot öster och havet mot norr och väster. Ett ur många aspekter givande besök, som rekommenderas!

På kvällen avhölls den sedvanliga festmiddagen på hotellets utmärkta restaurang och våra estniska värdar tackades för de givande och lyckade arrangemangen. Efter middagen vidtog de sedvanliga konsthistoriska charaderna, då en lång rad av påhittiga ”tablåer” identifierades (eller inte) under rop och skratt.

På onsdagen (28.8), symposiets fjärde och sista dag, var det dags för den traditionsenliga exkursionen. I strålände solsken togs vi i buss genom det vackra landskapet till Keila kyrka, Padise cistercienserkloster, Heliga Korsets kyrka (Harju-Risti), därefter längre västerut till kurstaden Haapsalu med fin träbebyggelse – där lunch intogs och biskopsborgen med domkyrka och fint inrättat museum besöktes – och till sist Ridala kyrka. Hela tiden guidades vi kunnigt och underhållande av Merike Kurisoo, Kersti Markus, Anu Mänd, Piia Sandra Sandrak och Kaire Tooming. Det var med en blandning av stor tillfredsställelse och saknad som färden mot Tallinn anträdades – där skulle ju symposiedeltagarna skiljas åt för vidare transporter hemåt, och kanske inte ses igen förrän om två år.

Annette Landen

En 2014 utlyst arkitekttävling för att skapa Arvo Pärt Centre vanns av de spanska arkitekterna Fuensanta Nieto och Enrique Sobejano. Golvet, en stor del av inredningen och väggarna är av trä, i övrigt är byggnaden konstruerad i betong, glas och metall. Det lilla grekisk-ortodoxa kapellet är traditionellt dekorerat av ikonmålaren Nikita Andrejev.

I biblioteket finns till största delen publikationer om musik, konst och teologi. Det rikhaltiga arkivet innehåller huvudsakligen material från kompositörens egna samlingar; bilder, fotografier, handskrivna noter, skisser, brev, dagböcker m.m., därtill inspelningar och videoband med Pärts musik, intervjuer och konserter. Arkivet utökas ständigt, eftersom kompositören fortfarande arbetar i sitt hus i skogen intill. Centret är öppet för forskare som ges möjlighet att studera materialet på plats.

Cistercienserklostret i Padise, ett av få i Europa bevarade fortifierade kloster. Munkar från Dünamünde (Daugavgrīva, Lettland) byggde här först ett kapell, omnämnt i dokument 1281; 1310 flyttade de hit från Dünamünde och klostret började uppföras 1317. Det byggdes i huvudsak under 1300- och 1400-talen. Detalj nedan t.v.

Kyrkan i Harju-Risti, Heliga korsets kyrka, grundad av Padise kloster, började byggas på 1200-talet, de yngsta delarna är från 1400-talets första hälft. Tornet i väster var från början helt runt, det fick sin speciella form när delar av det kollapsade på 1600-talet och sedan bara delvis rekonstruerades.

Haapsalu (Hapsal), ett biskopsslott grundat på 1200-talet som säte för biskopsdömet Ösel-Wiek. Domkyrkan St. Johannes (under medeltiden helgad åt båda Johannes) är komplexets äldsta byggnad, omnämnd i stadens register 1279 och bestående av ett mäktigt kryssvälvat långhus. Även borgens torn dateras till 1200-talet; borgen på- och ombyggdes under följande sekler.

Kyrkan i Ridala, vigd åt Maria Magdalena, dateras till ca 1265–1270, med målningar i koret från denna tid och ett barockaltare från 1600-talet. Ett torn för kyrkklockan tillkom omkr. 1500, de kraftiga stödpelarna 1780. På kyrkogården en gravsten från 1200-talet med solkors och livsträdsmotiv.